

պլանումը հաստնացած համարեց ռեսպուբլիկայում քիմիական արդյունաբերության նախագծահետադոտական ինստիտուտի կազմակերպման հարցը, որը կօգնի ժամանակին մշակելու կառուցվող օբյեկտների նախագծա-տեխնիկական դոկումենտացիան:

Ներկայումս Ազոտական արդյունաբերության պետական ինստիտուտը (ԳԻԱՊ) Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի օրգանական քիմիայի ինստիտուտի հետ միասին զբաղվում է քլորային նիտրոպիլի միջոցով ֆոտոսինթեզի եղանակով կապրոլակտամի ստացման հարցով, ի տարբերություն կոքսաքիմիայի այժմ տարածված ֆենոլային եղանակի:

Առաջին եղանակը թույլ կտա քլոր ստանալ ոչ էլեկտրոլիտիկ եղանակով, որը Հայաստանի պայմաններում լարված էլեկտրաբալանսի պատճառով կենսական հարց է դարձել:

Այդ եղանակը հնարավորություն կտա կազ-

մակերպել նաև նատրիումական սելիտրայի, կալցինացված սոդայի և ալյնի ստացման կոմպլեքսային տեխնոլոգիան:

Ազատված քլորը կարող է օգտագործվել քլորօրգանական միացությունների սինթեզում, բնական զազի բազայի վրա, որի կոմպլեքսային օգտագործման դեպքում կարող է ստացվել նաև մեթանոլ և ամոնիակ:

Հայկական ՍՍՌ քիմիական արդյունաբերության զարգացման 1959—1965 թթ. միջոցառումների իրականացման շնորհիվ, յոթնամյակի վերջում կստեղծվի լայնորեն զարգացած, ժամանակակից տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի պահանջների մակարդակի վրա կազմակերպված քիմիական արդյունաբերություն: Այն բազա կհանդիսանա քիմիական արդյունաբերության հետագա բուռն զարգացման համար՝ ռեսպուբլիկայի հումքային ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործումով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ-ԷԼԵԿՏՐԱՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՍԱՐԳԱՇԻՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՎՏՈՄԱՏԱՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Գ. ՉՈՒԱՅԱՆ

Հայկ. ՍՍՌ Ժողտնտխոբի էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության և սարքաշինության վարչության պետ

Մեր երկրի հսկայական մասշտաբներով իրականացվող էլեկտրիֆիկացիան պահանջեց էլեկտրական մեքենաների, պարատուրայի և էլեկտրատեխնիկական նյութերի նոր տեսակների արտադրության կազմակերպումն ու նրանց թողարկման զգալի ավելացումը:

Մեր ռեսպուբլիկայում գունավոր մետաղների (պղինձ, ալյումինիում), տիտանիկ կառուցվածքային, մեկուսիչ նյութերի և ալյնի արտադրությունը հիմք հանդիսացավ ժողովրդական տնտեսության առաջավոր ճյուղերից մեկի՝ էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության ստեղծման համար:

Հայաստանում էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության առաջին օջախը Նրեանի էլեկտրաշարժիչների գործարանն էր, որ ստեղծվել է նախ-

կին էլեկտրավերանորոգման գործարանի բազայի վրա: Նրանից անմիջապես հետո կազմակերպվեցին կաբելի, էլեկտրամեքենաշինական և էլեկտրատեխնիկական գործարանները: Նրեանի կաբելի գործարանը կարևոր դեր է խաղացել ռեսպուբլիկայի էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության զարգացման գործում: Նա արտադրում է տեղական ման փաթույթային հաղորդալարեր, լուսավորության շնուրներ, շլանգային և ՍՌԳ—ՎՌԳ տիպի կաբելներ, գունավոր գլանվածք:

1947 թվականին Նրեանում ստեղծվել է էլեկտրական մեքենաների արտադրության նոր ձևաարկություն, որը մի քանի տարուց հետո վերափոխվեց է Լենինի անվան էլեկտրամեքենաշինական գործարանի՝ «Հայէլեկտրագործարանի»:

ներկայումս նա հանդիսանում է երկրի նման տեսակի խոշորագույն գործարաններից մեկը, որն իր արտադրանքը՝ I և II գաբարիտների տրանսֆորմատորները, մինչև 100 կվտ կարողությունով սինխրոն գեներատորները, կոմպլեքսային տրանսֆորմատորային ենթակայանները և վոլտադրովի դիզելէլեկտրակայանները արտահանում է 26 արտասահմանյան երկրներ: 1957 թվականին սկսեց արդյունաբերական արտադրանք տալ Նրեանի էլեկտրաապարատների գործարանը: Ընթացիկ տարվա ապրիլին Լենինականում ավարտվել է էլեկտրատեխնիկական գործարանի առաջին հերթի շինարարությունը և շահագործման հանձնվել:

Այսպիսով, ետպատերազմյան 13 տարիների ընթացքում ստեղծվել է արդյունաբերության էլեկտրատեխնիկական նոր ճյուղ, որի ապրանքային արտադրանքի թողարկման ծավալը 1957 թվականին կազմել է երկրի էլեկտրատեխնիկական ապրանքների ամբողջ արտադրության 3,5%-ը: Իսկ այդ ճյուղի արտադրանքը իր տեսակարար կշռով միտթեխական ակադեմիականերում դրավում է երրորդ տեղը:

Էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության աճի հետ միասին անցած համեմատաբար կարճ ժամանակաշրջանում աճել են բանվորների, կոնստրուկտորների, տեխնոլոգների և արտադրության ղեկավարների որակյալ կադրերը:

Կադրերի ստեղծման գործում մեծ օգնություն են ցույց տվել Նարկոմի, Մոսկվայի, Լենինգրադի, Բարանշինսկի, Տալինի և մյուս արդյունաբերական կենտրոնների էլեկտրամեքենաշինական և կարելի գործարանների բանվորները, ինժեներա-տեխնիկական աշխատողները և ադմինիստրացիաները:

Նոր արտադրության յուրացման և գիտատեխնիկական կադրերի պատրաստման գործում խոշոր դեր են խաղացել գիտա-հետազոտական ինստիտուտները, հատկապես, էլեկտրաարդյունաբերության գիտա-հետազոտական ինստիտուտը, որի նախաձեռնությամբ 1956 թվականին «Հայէլեկտրագործարանին» առընթեր ֆիլիալ է ստեղծվել:

Գիտա-տեխնիկական մտքի նոր կենտրոնը կարճ ժամանակաշրջանում վերածվեց ստեղծագործական լաբորատորիայի, որ մշակում է էլեկ-

տրատեխնիկական մեքենաների նոր կոնստրուկցիաներ և տեսակներ: Ներկայումս ֆիլիալն իր բաժիններն ունի կաբելի, էլեկտրատեխնիկական և էլեկտրամագնիսի գործարաններում:

Հայաստանում սարքաշինական արդյունաբերության առաջնեկը հանդիսանում է Նրեանի «Էլեկտրոտոշպրիբոր» գործարանը, որը յուրացրել է տարեկան հարյուր հազարավոր սարքերի, ինչպես, օրինակ, միկրոալեմատրոնների, միլիվոլտմետրների, բարձր լարման ցուցիչների, հոսանքափնտրիչների և հոսանքաչափիչ աղբյուրների թողարկումը: Գործարանում թողարկվող Մ—24 տիպի սարքը լայնորեն կիրառվում է սարքաշինության մեջ և էլեկտրական սիստեմներում:

Կոմունիստական պարտիայի XX համագումարն իր որոշումներում խնդիր դրեց շեշտակիորեն ուժեղացնել արտադրական պրոցեսների մեքենայացման և ավտոմատացման տեմպերը արդյունաբերության մեջ, տրանսպորտում և շինարարությունում, իրականացնել անցումը դեպի ցեխերի ավտոմատացումը և ստեղծել լիովին ավտոմատացված ձեռնարկովություններ:

Արտադրական պրոցեսների կոմպլեքսային մեքենայացումը և ավտոմատացումը իրականացնելու անհրաժեշտ պայմանը հանդիսանում է արդյունաբերության, տրանսպորտի և ժողովրդական տնտեսության մյուս ճյուղերի հագեցումը բարձր արտադրողականության ժամանակակից սարքավորումով, նորագույն սարքերով և ավտոմատացման միջոցներով: Այստեղից պարզ է, թե ինչպիսի խոշոր նշանակություն է ձեռք բերում ավտոմատիկայի, էլեկտրոնիկայի և տեխնիկանիկայի սարքերի և միջոցների արտադրությունը:

Սարքաշինական և ավտոմատացման միջոցների զարգացման գծով գիտա-տեխնիկական բազա ստեղծելու համար, Միտթեխական կառավարության ոլորտամբ, կազմակերպվել են մասնամատիկական մեքենաների գիտա-հետազոտական ինստիտուտը Նրեանում և «Ավտոմատիկա» գիտա-հետազոտական ինստիտուտը Կիրովականում՝ քիմիական արդյունաբերության և զոնավոր մետալուրգիայի տեխնոլոգիական պրոցեսների ավտոմատացման համար: Բացի նշված ինստիտուտներից, կազմակերպվել են հատուկ կոնստրուկտորական բյուրոներ՝ «Պրոմպրիբոր»՝ Լե-

նինականում և «Ավտոտամատիկան» կիրովականում, որոնք ունեն իրենց ինքնուրույն արտադրական բազաները:

էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության, սարքաշինության և ավտոմատացման միջոցների հետագա զարգացման նպատակով, ընթացիկ տարում մեր ռեսպուբլիկայում կազմակերպվում են նոր ձեռնարկություններ, էլեկտրամետաղականերում և կիսահաղորդիչների գործարան Նրևանում, որտեղ նոր պրոգրեսիվ տեխնոլոգիայի՝ փոշեմետալուրգիայի կիրառման միջոցով կը թողարկվեն մետաղակերամիկական կոնտակտներ, էլեկտրական մեքենաների և ապարատների տարբեր դետալներ, հաստատուն մագնիսներ, ֆերրիտներ, ինչպես նաև կկազմակերպվի կիսահաղորդիչային առարկաների արտադրություն: Լեռնիականի միկրոէլեկտրաբաժինների գործարանը թողարկելու է ներկառուցված ռեզոլատորներով միկրոէլեկտրաշարժիչներ, որոնք լայնորեն գործադրվում են սարքաշինության, ավիացիայի և արդյունաբերության այլ ճյուղերում: Սևանի գործադիր մեխանիզմների գործարանը թողարկելու է էլեկտրական գործադիր մեխանիզմներ՝ ֆիմիական, մետալուրգիական, էներգետիկայի և ժողովրդական տնտեսության այլ ճյուղերի տեխնոլոգիական պրոցեսների ավտոմատացման համար: Արզնիի ճշգրիտ տեխնիկական քարերի գործարանը թողարկելու է սինթետիկ կորունդից՝ ռուբինից պատրաստած ճշգրիտ տեխնիկական քարեր սարքաշինության, ժամացույցների արդյունաբերության և այլնի համար: Ճշգրիտ տեխնիկական քարերի գործարանի կարողությունը նախատեսվում է կիրովականի քիմիամթերնատի կառուցվող ցեխոտ արտադրվող սինթետիկ կորունդ-ռուբինի լրիվ վերամշակման համար:

Նրևանի ժամացույցի գործարանում կազմակերպվում է դեղարվեստական ձևալորումով ձեռքի ժամացույցների արտադրությունը:

Ընթացիկ տարվա IV եռամսյակում շահագործման կհանձնվի Նրևանում ներկայումս կառուցվող ռեինների գործարանը, որը թույլ հոսանքի լեռինների թողարկման գծով կլինի երկրի մասնագիտացված գործարաններից մեկը:

Յոթնամյա պլանի համաձայն բուռն զարգացում են ստանալու էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերությունը և առանձնապես սարքաշինու-

թյունն ու ավտոմատացման միջոցները, ինչպես նաև ռեսպուբլիկայի արդյունաբերության նոր ճյուղը՝ ռադիոտեխնիկական արդյունաբերությունը:

Յոթնամյակում էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության գծով, զլխավոր նախահաշվի ծավալով կավարտվի այն բոլոր գործարանները կառուցումը, որոնք մինչև 1965 թվականը կհանեն իրենց նախագծային կարողությանը:

1959 թվականից Ծաղկունքում կսկսվի ապակեթելի և ապակեմեկտաիչ հյուսվածքների գործարանի ու էջմիածնի «Պլաստմասսաների» գործարանի ապակետեքստիլիտի նոր ցեխի շինարարությունը:

Այդ նոր արտադրությունները հնարավորություն կտան ապահովել կաբելի, էլեկտրական մեքենաների, ապարատների և սարքերի արտադրությունը ապակեմանվածքով շրջահյուսելու, ապակեհյուսվածքներով, ապակեծապակենով և էսկապոնային հյուսվածքներով մեկուսացնելու համար:

«Հայէլեկտրագործարանի» կառուցումն ավարտելուց հետո, նրա կարողությունը կավելանա երկու և կես անգամ, այդ թվում՝ մինչև 100 կվտ կարողությամբ գեներատորների արտադրությունը՝ մոտ երկու անգամ, ուժային տրանսֆորմատորներինը՝ երկու անգամից ավելի, փոխադրվի էլեկտրակայաններինը՝ երկու անգամ:

Խիստ կավելանա կաբելային ապրանքների արտադրությունը. նախատեսվում է հատկապես էմալե հաղորդալարերի մեծ աճը՝ Նրևանի «Պոլիտիխիլացետառ» գործարանում արտադրվելիք բարձրորակ մինիֆլեքսային մեկուսիչ բազայի վրա:

Կավելանա էլեկտրատեղակայման առարկաների թողարկումը երեք անգամ, ինչպես նաև կընդլայնվի ասորտիմենտը:

Նախատեսված է կազմակերպել արդյունաբերական, կոմունալ և կենցաղային արմատուրայի արտադրությունը լրամինեսցենտային լամպերի համար և էլեկտրալուսավորության արմատուրայի թողարկման ընդհանուր ավելացումը 5,5 անգամ: Մագնիսական կայանների արտադրության կազմակերպման հետ պլանավորվել է ցածրավոլտ ապարատուրայի արտադրության մեծացումը և ար-

կու անգամ, հիմնականում՝ հաստոցաշինության համար:

Այսպիսով, 1965 թվականին ռեսպուբլիկայի էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերությունը երեք անգամ ավելի արտադրանք կտա, քան 1958 թվականին:

Ռեսպուբլիկայի էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության բոլոր գործարանների կառուցումըն ավարտելու համար հատկացվել է 219 մլն. ռուբլի:

Սարքաշինության և ավտոմատացման միջոցների արտադրության գծով նախատեսվում են հետևյալ միջոցառումները.

«էլեկտրոտուլյարիտոր» գործարանի վերակառուցումը և ընդլայնումը՝ սարքերի թողարկումը 2,5 անգամ ավելացնելու համար:

Երևանի սարքաշինական գործարանի ընդլայնումը, որ նպատակ ունի սարքերի թողարկումն ավելացնել 5,6 անգամ և կազմակերպել նոր սարքերի՝ թերմոկոմպլեկտների, թերմովակուտամետրների և այլնի արտադրությունը:

Լենինականի սարքաշինական գործարանի վերակառուցումը և ընդարձակումը, մասնագիտացնելով էլեկտրոնային խոնավաչափների և վիսկոզիմետրների թողարկումը, որպեսզի 1965 թվականին ապրանքային արտադրանքի թողարկումն ավելանա 4 անգամ:

Կիրովականի «Ավտոմատիկա» գործարանի կառուցման ավարտումը: Սա հնարավորություն է կոտենդի 1965 թվականին գործարանի արտադրանքի թողարկումը, 1958 թվականի համեմատությամբ, ավելացնել 14 անգամ:

Երևանի ժամացույցի գործարանի ընդարձակումը, որը թույլ կտա ժամացույցների ֆողարկումը հասցնել 2.500 հազ. հատի, այդ ինչով՝ ձեռքի ժամացույցներինը՝ 500 հազարի:

Օպտիկական սարքաշինության գործարանի կազմակերպումը սպեկտրային անալիզի սարքերի արտադրության համար:

Արտադրական պրոցեսներին վերահսկման և կառավարման մեքենաների՝ «Մարս» — 300 և «Մարս» — 500 տիպի արտադրության կազմակերպումը:

Ճշգրիտ տեխնիկական քարերի գործարանի կառուցումը Արդնիտա՝ 80 մլն. ռուբլու ապրանքային արտադրանքի թողարկումով:

Գործադիր մեխանիզմների գործարանի կառուցումը Սևանում՝ տարեկան 10.000 հատ էլեկտրական գործադիր մեխանիզմների թողարկումով:

էլեկտրոնային հաշվիչ մեքենաների գործարանի կառուցումը՝ տարեկան 85 մլն. ռուբլու արտադրանքի թողարկումով:

Մի շարք նոր գործարանների շինարարության ավարտման, վերակառուցման, ընդարձակման և գործարկման համար սարքաշինության ու ավտոմատացման միջոցների գծով հատկացվում է 175 մլն. ռուբլի: Այս դեպքում տվյալ ճյուղի արտադրանքի թողարկումը 1965 թվականին կավելանա ավելի քան 4 անգամ:

Յոթնամյակի ընթացքում մեր ռեսպուբլիկան կհաստատան մի քանի նոր ձեռնարկություններով, կստեղծվի նոր, առաջավոր ճյուղ՝ ռադիոտեխնիկական արդյունաբերություն: Բացի կառուցվող երկու գործարաններից, կկառուցվեն ևս երեք նոր գործարաններ:

Յոթնամյակի առաջին տարիներին կավարտվի Երևանի էլեկտրալամպերի գործարանի շինարարությունը և նրա կարողությունը լուսավորության նորմալ և լյումինեսցենտային լամպերի թողարկման գծով տարեկան կհասցվի մինչև 100 մլն. հատի: Այն կդառնա Սովետական Միության էլեկտրալամպերի խոշորագույն գործարաններից մեկը:

Կիսահաղորդիչային նյութերի (սելեն, գերմանիում և այլն) բազայի վրա կկառուցվեն երկու ձեռնարկություն՝ կիսահաղորդիչային համուղիչների և կիսահաղորդիչային սարքերի գործարանները: Նշված գործարանների, ինչպես և էլեկտրամետաղակերամիկայի գործարանի արտադրանքը կապահովի էլեկտրոնային հաշվիչ մեքենաների, արտադրական պրոցեսների վերահսկման և կառավարման մեքենաների, նաև սալքերի ու մեքենաների կոմպլեկտավորող այլ առարկաների արտադրությունը:

Նախատեսվում է նորագույն կոորդինատային օխտմի ավտոմատ հեռախոսային կայանների թողարկման նոր գործարանի կառուցումը՝ տարեկան 150 հազ. համարների կարողությամբ:

Ռադիոտեխնիկական արդյունաբերության կիսատ կառուցումներն ավարտելու և նոր ձեռնար-

կությունների շինարարության համար հատկաց-
վում է 157 մլն. ոտքով:

Նոր ստեղծվող գործարանները հագեցված
կլինեն բարդ և բարձր արտադրողականության
սարքավորումով, ժամանակակից տեխնոլոգիա-
յով: Գործարաններում կստեղծվեն շատ լաբո-
րատորիաներ, փորձառական արհեստանոցներ և
հատուկ կոնստրուկտորական բյուրոներ:

Նոր գործարանների և արտադրությունների
կազմակերպման գործում կարևոր խնդիրներից
մեկը հանդիսանում է կադրերի պատրաստումը
նոր կազմակերպվող ձեռնարկությունների հա-
մար: Բացի այն մասնագետներից, որոնք պատ-
րաստվում են Նրևանի Պոլիտեխնիկական ինստի-
տուտում և ռեսպուբլիկայի տեխնիկումներում,
հարկավոր են սարքաշինության, տեխնիկական
լի, թույլ հոսանքի, վակուումային տեխնիկայի,
ապակեթելի, մեկուսիչ նյութերի, կիսահաղոր-
դիչների և այլ մասնագետներ:

Այս խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ է
մշակել և իրականացնել նշված մասնագետ-
ների պատրաստման պլանը, ինստիտուտի առան-
ձին խմբերն ու կուրսերը փոխադրելով ժողովր-
դական տնտեսության համար անհրաժեշտ մաս-
նագիտությունների, ստեղծել նոր ֆակուլտետներ,
և հատուկ դասընթացներ կազմակերպելու միջո-

ցով վերակրթավորել մասնագետներին: Հար-
կավոր է ապահովել առաջատար պրոֆեսիաների
բանվորների և ինժեներա-տեխնիկական անձնա-
կազմի պատրաստումը, ուղարկելով նրանց
պրակտիկայի մյուս միութենական ռեսպուբլիկա-
ների գործող գործարանները, ինչպես նաև ժո-
ղովրդական դեմոկրատիայի երկրները:

Նոր գործարանների կազմակերպման գործում
լուրջ հարցերից մեկը հանդիսանում է նրանց
ապահովումը ոչ ստանդարտային սարքավորու-
մով և հատուկ սարքավորանքով:

Նոր ձեռնարկությունների կազմակերպման
գործում մեծ աշխատանք պետք է կատա-
րեն «Հայէլեկտրագործարանին» կից էլեկտրա-
արդյունաբերության գիտա-հետազոտական ինս-
տիտուտի ֆիլիալի և «Ավտոմատիկա» ու «Պրոմ-
պրիբոր» հատուկ կոնստրուկտորական բյուրո-
ների կոլեկտիվները՝ էլեկտրական մեքենաների,
ռադարտների և սարքերի նոր կոնստրուկցիա-
ներ մշակելու համար:

Էլեկտրատեխնիկական և ռադիոտեխնիկական
արդյունաբերության, սարքաշինության և ավտո-
մատացման միջոցների նոր ձեռնարկությունների
կազմակերպման ու կառուցման վիթխարի պլանի
իրականացումը կվերափոխի մեր ռեսպուբլիկայի
արդյունաբերության դեմքը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԶՐԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ԼՑՄԱՆ ԱՃԻ ՀՆՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Վ. ՎԱՐԳՍՅԱՆԻ

Հայգաբնակչությանը կառավարիչ

Ներկայումս Սովետական Միությունում 42
գործարաններ տարեկան արտադրում են ավելի
քան 300 մլն. կեն լիտրանոց շիշ զանազան հան-
քային ջրեր: Այդ զանակից 45 միլիոն շիշը կամ
երկրում արտադրված ամբողջ հանքային ջրերի
15 տոկոսը կազմում են Հայաստանի հանքային
ջրերը, մինչդեռ ամբողջ նախառնույթից Ռու-
սաստանում նարզան, Բորժոմի և Իժմեկայա հան-
քային ջրերի լցումը տարեկան հազիվ էր հաս-
նում 18 մլն. շիշ:

Մեր ռեսպուբլիկայում գրանցված 450 հան-

քային աղբյուրներից և հորատանցքերից առա-
ջատար տեղ են գրավում «Ջերմուկ», «Արդին»,
«Դիլիջան» և «Հանքավան» հանքային ջրերը:

«Ջերմուկը» հազվագյուտ հանքային աղբյուր է,
որի ջերմաստիճանը կազմում է 56—61°C, «Ջեր-
մուկ» հանքային ջուրը իր քիմիական բաղադրու-
թյամբ համանման է Կարլովի Վարի հայտնի աղ-
բյուրին: Բժշկությունը լայնորեն օգտագործում
է «Ջերմուկը» լյարդի և ստամոքսա-աղիքային
տրակտի հիվանդությունների դեպքում, ինչպես